

НАЦІОНАЛЬНА СТРАТЕГІЯ
РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ
на 2020-2030 роки

Загальна частина

Якісна освіта є основою інтелектуального, культурного, творчого, соціально-економічного і духовного розвитку суспільства та підвалиною добробуту країни. Сучасна освіта є необхідною умовою забезпечення сталого демократичного розвитку суспільства, консолідації всіх його інституцій, гуманізації суспільно-економічних відносин, формування нових життєвих орієнтирів. Освіта має бути спрямована на отримання життєвих компетентностей та всебічний розвиток людини як особистості: її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей громадян, здатних до свідомого суспільного вибору.

Десятиліттями політика держави була інерційно спрямована на утримання особи з інвалідністю та базувалася на медичній моделі, направленій на створення та підтримку спеціальних умов навчання в закладах освіти інтернатного типу. У таких закладах особа з інвалідністю проживала та навчалася, що робило її відірваною від суспільних процесів та утруднювало подальшу соціалізацію.

Після обрання Україною шляху на євроінтеграцію одним із пріоритетних напрямів розвитку сучасної освіти є забезпечення рівних прав на освіту для всіх. Парадигма сучасної української освіти передбачає відхід від медичної та перехід до соціальної моделі сприйняття людини з інвалідністю і введення поняття “особливі освітні потреби”.

Значимість та невідворотність цієї реформи в Україні підтверджуються загальносвітовими тенденціями впровадження інклюзивної освіти.

Принципи загальності та доступності освіти для всіх осіб визначено у Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права (ратифікованого Україною 19 жовтня 1973 року) та Конвенції про права дитини (ратифікованої в Україні 27 лютого 1991 року).

Конвенція про права осіб з інвалідністю, ратифікована Україною 16 грудня 2009 року, визначає, зокрема, такі важливі принципи як забезпечення доступності та повного й ефективного залучення і включення осіб з інвалідністю до суспільного життя. Статтею 24 Конвенції про права осіб з інвалідністю передбачено зобов'язання держав-учасниць визнавати право осіб з інвалідністю на освіту. Для реалізації цього права без

дискримінації й на підставі рівності можливостей держави-учасниці забезпечують інклюзивну освіту на всіх рівнях протягом життя.

Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти (прийнята 14 грудня 1960 року) визначає, що поняття "дискримінація" охоплює всяке вирізнення, виключення, обмеження або перевагу за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного або соціального походження, економічного становища або народження, яке має на меті або наслідком знищення або порушення рівності в галузі освіти, і, зокрема, створення або збереження роздільних систем освіти або навчальних закладів для будь-яких осіб або групи осіб, крім випадків, передбачених положенням статті 2.

Отже, повноцінне впровадження інклюзивної освіти є важливим не лише для забезпечення права здобувачів на освіту, а й відповідає міжнародним зобов'язанням України та сприяє зміцненню авторитету нашої держави у світі й формуванню позитивного її іміджу.

Поточний стан та проблеми впровадження інклюзивної освіти в Україні

Розвиток сучасного суспільства та процеси євроінтеграції України вимагають термінового вирішення питання впровадження та розвитку в країні освіти для всіх громадян. У липні 2016 року Міністерством освіти і науки України у співпраці з Благодійним Фондом Порошенка було розпочато реформу з впровадження інклюзивного навчання в Україні (наказ Міністерства освіти і науки України «Про проведення науково-педагогічного експерименту «Розвиток інклюзивного освітнього середовища у Запорізькій області» від 15 липня 2016 року № 836). За результатами співпраці інклюзивна освіта стала одним із пріоритетних напрямків діяльності Кабінету Міністрів України та Міністерства освіти і науки України.

У рамках спільного проєкту Благодійного Фонду Порошенка та Міністерства освіти і науки України з 1 вересня 2018 року реорганізовано радянську застарілу систему психолого-медико-педагогічної консультації та почато розбудову територіально-доступної мережі інклюзивно-ресурсних центрів. На кінець 2018 року створено 524 інклюзивно-ресурсних центрів та 25 обласних ресурсних центрів, які функціонують та забезпечують рівний доступ до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами.

У рамках проєкту Міністерством освіти і науки України за ініціативи Благодійного Фонду Порошенка здійснено ряд першочергових кроків щодо формування інклюзивного освітнього середовища:

впроваджено державну субвенцію на підтримку осіб з особливими освітніми потребами;

виділено кошти державного та місцевих бюджетів на закупівлю обладнання для утворених інклюзивно-ресурсних центрів;

здійнено закупівлі комплектів сучасних методик світового рівня для оснащення інклюзивно-ресурсних центрів;

введено надбавки 20% для педагогічних працівників за роботу в інклюзивних класах (групах) ;

введено ставки асистента вчителя в кожному класі, де навчаються здобувачі освіти з особливими освітніми потребами;

виділено кошти державного та місцевих бюджетів на оснащення ресурсних кімнат.

В інклюзивному освітньому середовищі здобувачі освіти, незалежно від їхніх потреб, здатні підвищувати свою соціальну компетентність, вдосконалювати комунікативні навички, а також відчувати себе частиною суспільства. Задля цього в «Новій українській школі» запроваджено обов'язковий курс для всіх педагогічних працівників щодо особливостей роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

В 2017/2018 навчальному році у порівнянні з 2016/2017 кількість учнів, які отримували спеціальну освіту або освітню підтримку, збільшилася на 1,02 % (з 103 013 до 104 065 учнів), з них кількість учнів спеціальних шкіл (шкіл-інтернатів), в тому числі навчально-реабілітаційних центрів, зменшилася на 0,4 % (з 39 596 до 39 427 учнів), кількість учнів в спеціальних класах збільшилася на 4,4 % (з 5 669 до 5 918 учнів), кількість учнів в інклюзивних класах в закладах середньої освіти збільшилася на 72 % (з 4 180 до 7 179 учнів). Кількість учнів закладів середньої освіти, які навчалися індивідуально, зменшилася на 4 % (з 53 568 до 51 541 учнів). Питома вага учнів з особливими освітніми потребами, які навчалися в спеціальній школі, спеціальних або інклюзивних класах, від загальної кількості учнів в закладах середньої освіти в Україні, склала 2,7 % (2017-2018 н.р.).

В Україні прослідковується динаміка росту кількості учнів в інклюзивних класах. Так, у 2017-2018 навчальному році у порівнянні з 2015-2016 навчальним роком кількість учнів в інклюзивних класах зросла в 2,6 рази. Кількість інклюзивних класів у 2017-2018 навчальному році у порівнянні з 2016-2017 навчальним роком збільшилась на 85,4% (з 2715 до 5033).

Водночас щороку збільшується кількість асистентів учителів в інклюзивних класах. Так, за 2017-2018 навчальний рік у порівнянні з

2016-2017 навчальним роком кількість асистентів учителів збільшилась на 104,5% (74 % інклюзивних класів закладів загальної освітньої забезпечені асистентом вчителем).

У 2018 році державою було виділено субвенцію на проведення (надання) додаткових психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових занять (послуг) та на придбання спеціальних засобів корекції для опанування освітніх програм. Загальний обсяг субвенції на підтримку осіб з особливими освітніми потребами в 2018 році склав 404,5 млн грн, а на обладнання інклюзивно-ресурсних центрів - 100 млн грн.

Водночас, досі лишаються виклики на шляху розвитку інклюзивної освіти в Україні, серед яких можна виділити такі:

удосконалення системи надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами;

архітектурна недоступність закладів освіти;

неготовність певних педагогічних працівників до роботи з особами з особливими освітніми потребами;

відсутність сучасних програм з інклюзивного навчання для закладів вищої освіти та інститутів післядипломної освіти;

непоінформованість батьків дітей з особливими освітніми потребами про альтернативні можливості отримання освіти їх дітьми;

необізнаність щодо успішного вітчизняного та провідного іноземного досвіду роботи з особами з особливими освітніми потребами;

освітні програми недостатньо орієнтовні на формування компетентностей, необхідних для подальшого самостійного життя людини з особливими освітніми потребами;

Для ефективного розвитку інклюзивної освіти в Україні необхідна консолідація зусиль держави із залученням громадських об'єднань, благодійних та міжнародних організацій у взаємодії з учасниками освітнього процесу.

Мета та цілі Стратегії

Метою Національної стратегії розвитку інклюзивної освіти є формування інклюзивного освітнього середовища та створення умов, в яких кожна особа має доступ до якісної освіти з урахуванням її потреб, що сприяє розвитку її потенціалу без відриву від сім'ї та громади. Національна стратегія сприятиме створенню умов для самореалізації кожної особистості.

Національна стратегія розвитку інклюзивної освіти визначає такі стратегічні та операційні цілі її реалізації:

1. Інклюзивне освітнє середовище сприяє реалізації права на якісну освіту.

1.1. Безпечне освітнє середовище є комфортним для всіх здобувачів освіти.

1.2. Матеріальні, дидактичні навчально-методичні ресурси є достатніми та забезпечують освітні потреби кожної особи.

1.3. Кваліфіковані і вмотивовані фахівці та інші працівники надають якісні послуги з урахуванням потреб здобувачів освіти.

1.4. Система послуг на рівні громади відповідає потребам здобувачів освіти.

2. Державна політика забезпечує освітні потреби кожної особи.

2.1. Законодавча база забезпечує освітні потреби кожної особи.

2.2. Здійснюється моніторинг забезпечення освітніх потреб кожної особи.

3. Суспільство є толерантним до людського різноманіття та підтримує якісну і доступну освіту.

3.1. Суспільство поінформовано про важливість інклюзивної освіти, хід її впровадження та переваги.

3.2. Суспільство активно підтримує та бере участь у розвитку інклюзивної освіти.

Принципами реалізації Національної стратегії розвитку інклюзивної освіти є:

пріоритет захисту прав та свобод людини;

недискримінація;

індивідуальний підхід;

різноманітність та комплексність заходів;

системність та послідовність;

забезпечення професійного підходу осіб, уповноважених на роботу із здобувачами освіти;

підтримка сімей у вихованні та забезпеченні повноцінного розвитку дітей;

співпраця між державними органами і громадськими організаціями;

впровадження найкращих практик та методів освіти.

Механізми та інструменти реалізації Стратегії

Досягнення поставлених мети та цілей потребує виконання наступних завдань.

До стратегічної цілі 1:

1.1. Налагодити систему менеджменту й адміністрування в інклюзивному освітньому процесі.

1.2. Впровадити дієвий фінансовий механізм для створення інклюзивного освітнього середовища.

1.3. Забезпечити архітектурну доступність закладів освіти згідно з державними будівельними нормами.

1.4. Забезпечити доступність до якісної освіти.

1.5. Сформувані безпечне освітнє середовище, здатне відповідати потребам кожного.

1.6. Впровадити гнучкий фінансовий механізм комплексного задоволення потреб здобувачів освіти з особливими освітніми потребами з урахуванням рівнів підтримки.

1.7. Забезпечити заклади освіти необхідними дидактичними та навчально-методичними матеріалами для організації освітнього процесу здобувачів освіти з особливими освітніми потребами.

1.8. Забезпечити володіння педагогічними працівниками та фахівцями інших галузей компетентностями для роботи з особами з особливими освітніми потребами.

1.9. Впровадити дієву систему психолого-педагогічного супроводу учасників освітнього процесу.

1.10. Підвищити рівень компетентності працівників інклюзивно-ресурсних центрів.

1.11. Створити дієвий механізм виявлення особливих освітніх потреб та реагування на них.

1.12. Впровадити дієвий механізм надання послуг на підтримку осіб з особливими освітніми потребами відповідно до їхніх потреб та можливостей на рівні громади.

1.13. Посилити спроможність інклюзивно-ресурсних центрів.

До стратегічної цілі 2:

2.1. Створити цілісну нормативно-правову базу в сфері інклюзивної освіти.

2.2. Розробити фінансовий механізм “кошти ходять за дитиною” в залежності від індивідуальних потреб.

2.3. Запровадити ефективну систему міжвідомчої координації.

2.4. Впровадити дієвий механізм моніторингу забезпечення освітніх потреб здобувачів освіти із врахуванням індивідуальних потреб та можливостей.

2.5. Координувати здійснення моніторингу впровадження інклюзивної освіти.

До стратегічної цілі 3:

3.1. Забезпечити інформування суспільства про важливість та переваги впровадження інклюзії в освіті.

3.2. Забезпечити отримання зворотнього зв'язку від суспільства щодо забезпечення права дітей з особливими освітніми потребами на якісну освіту.

3.3. Популяризувати серед абітурієнтів, студентів та викладачів навчальні напрямки, в рамках яких відбувається підготовка спеціалістів з інклюзивної освіти.

3.4. Залучити до впровадження та розвитку інклюзивної освіти міжнародні та вітчизняні організації, волонтерів та інших заінтересованих осіб.

3.5. Забезпечити на рівні громади підтримку розвитку інклюзії.

Етапи реалізації Стратегії

Для реалізації визначених Національною стратегією цілей та завдань передбачається три етапи.

I етап (2020-2021 роки) - передбачає:

- аналіз сучасного стану розвитку інклюзивної освіти;
- аналіз освітніх потреб здобувачів освіти з урахуванням індивідуальних потреб та можливостей;
- розроблення та прийняття нормативно-правових актів, необхідних для реалізації Національної стратегії розвитку інклюзивної освіти;
- забезпечення якісної сучасної уніфікованої територіально-доступної оцінки освітніх потреб;
- розробка моделі фінансування, направленої на підтримку осіб з особливими освітніми потребами, з урахуванням індивідуальних потреб та можливостей;
- створення моделі раннього втручання.

II етап (2022 - 2028 роки) - передбачає:

- упровадження системи взаємодії закладів освіти з усіма заінтересованими сторонами;
- упровадження дієвих механізмів моніторингу забезпечення освітніх потреб здобувачів освіти з урахуванням індивідуальних потреб та можливостей;
- упровадження гнучкого фінансового механізму комплексного задоволення потреб здобувачів освіти з особливими освітніми потребами з урахуванням рівнів підтримки;
- упровадження якісних освітніх послуг на місцях;
- упровадження додаткових послуг підтримки осіб з особливими освітніми потребами відповідно до їхніх потреб та можливостей;
- забезпечення архітектурної доступності закладів освіти згідно державних будівельних норм;
- упровадження дієвої системи психолого-педагогічного супроводу учасників освітнього процесу;
- забезпечення закладів освіти кваліфікованими кадрами, які задовільняють запити осіб з особливими освітніми потребами;
- забезпечення доступності до якісної освіти;
- проведення інформаційної кампанії.

III етап (2029-2030 роки) - передбачає:

- комплексний аналіз розвитку інклюзивної освіти в Україні та за регіонами;
- аналіз досягнення очікуваних результатів, визначених Національною стратегією розвитку інклюзивної освіти (за регіонами);
- визначення стратегічних напрямів подальшого розвитку інклюзивної освіти в Україні.

Участь заінтересованих сторін

Реалізація Національної стратегії розвитку інклюзивної освіти здійснюється в межах повноважень Міністерства освіти і науки України, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, закладів та установ освіти, громадських організацій (за згодою).

Координацію діяльності з реалізації Національної стратегії розвитку інклюзивної освіти здійснює Міністерство освіти і науки України.

Запорукою ефективного виконання Національної стратегії розвитку інклюзивної освіти є активна участь міністерств та центральних органів виконавчої влади, закладів та установ освіти, інституцій громадянського суспільства, а також підвищення рівня комунікацій між сторонами, що залучені до реалізації Національної стратегії.

Очікувані результати

В результаті реалізації Національної стратегії заклади освіти стануть інклюзивними, де кожен здобувач освіти отримає підтримку та необхідні послуги відповідно до своєї індивідуальної освітньої траєкторії. На підставі щорічного збору даних з регіонів країни, Міністерство освіти і науки України здійснюватиме оцінку виконання поставлених цілей. Результати проведених досліджень будуть включатися у щорічний звіт про стан виконання Національної стратегії.

Очікується досягнення таких результатів:

розроблено державну політику в рамках розвитку інклюзивної освіти, що відображена в прийнятих нормативно-правових актах;

упроваджено дієву систему раннього виявлення особливих освітніх потреб у здобувачів освіти;

забезпечено освітніми послугами осіб з особливими освітніми потребами у відповідності до їхніх потреб в закладах освіти, наближених до місця проживання;

упроваджено систему необхідних послуг на підтримку осіб з особливими освітніми потребами;

імплементовано модель адресної підтримки здобувачів освіти та їхніх сімей;

педагогічні працівники, які пройшли атестацію, володіють компетентностями, необхідними для роботи з особами з особливими освітніми потребами;

створено інклюзивне освітнє середовище в закладах освіти;

підвищено обізнаність населення щодо осіб з особливими освітніми потребами та можливостей підтримки.

Моніторинг Стратегії

Моніторинг реалізації Національної стратегії розвитку інклюзивної освіти здійснює Міністерство освіти і науки України, яке розробляє та затверджує процедуру здійснення моніторингу.

Центральні органи виконавчої влади щокварталу до 20 числа наступного за кварталом місяця подають Міністерству освіти і науки України інформацію про хід виконання завдань відповідно до їх компетенції.

Для моніторингу будуть використані такі показники:

Відсоток закладів освіти, в яких сформовано безпечне освітнє середовище;

Відсоток закладів освіти, які забезпечені необхідними матеріальними, дидактичними та навчально-методичними ресурсами;

Відсоток фахівців та інших працівників, які пройшли атестацію, володіють компетентностями, необхідними для роботи з особами з особливими освітніми потребами;

Відсоток осіб, потреби яких були задоволені на рівні громади від загальної кількості здобувачів освіти;

Кількість осіб, які охоплені інклюзивним навчанням на кожному рівні освіти;

Кількість здобувачів освіти, освітні потреби яких забезпечені із врахуванням індивідуальних потреб та можливостей;

Питома частка поінформованого населення щодо важливості інклюзивної освіти та її переваг.

Фінансове забезпечення

Фінансування Національної стратегії розвитку інклюзивної освіти здійснюватиметься за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, коштів міжнародної технічної допомоги та інших міжнародних донорів, коштів інших джерел, не заборонених законодавством.

Наявність відповідного фінансового забезпечення є однією з головних умов для успішного виконання завдань, передбачених Національною стратегією.